

PSICHOANALIZĖS IDĖJOS LIETUVIŲ MODERNISTINIAME ROMANE

Nerijus Brazauskas

*Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Antakalnio g. 6,
LT-10308 Vilnius, Lietuva*

Psichoanalizės idėjos (žmogaus psichikos struktūra, libido energija, archetipai, kolektyvinė sąmonė, kompleksai, kalbos riktai) yra vienas svarbiausių XX a. intelektualinių atradimų, paveikusių kultūrologijos, filosofijos, estetikos, meno raidą. Šis poveikis ypač pastebimas meniniuose XX a. tekstuose, nes S. Freudo, C. G. Jungo, J. Lacano bei jų sekėjų teorinės mintys įvairiai buvo įkūnijamos literatūros kūriniuose.

Modernistinio romano plėtotei įtakos turėjo H. Bergsono *la durée* koncepcija, W. Jameso idėja apie sąmonės tęstinumą, S. Freudo išskirta sąmonė ir C. G. Jungo archetipų teorija. Apibendrinamas šiuos atradimus D. Daiches'as išskiria ne tik pakitusį žvilgsnį į patirties reikšmę, bet ir „[...] naują požiūrį į laiką, į sąmonės prigimtį“¹. Šį pokytį lėmė psichoanalizės refleksija – vienas esminių XX a. I pusės modernistinio romano bruožų, kurį regime A. Huxley'o, A. Gide'o, D. H. Lawrence'o, H. Hesse's, H. Brocho, I. Svevo, J. Joyce'o, V. Woolfo, W. Faulknerio romanuose. Psichoanalizė keitė romanistikos vaizdavimo objektą, pasakojimo techniką, erdvėlaikį, veiksmo kūrimą. Psichoanalitinės idėjos prisidėjo prie to, jog modernistinio romano objektu tapo žmogaus sąmonės ir sąmonės pasaulis. Jo vaizdavimas daugiausia nulėmė fiktyvaus ir sąlygiško meninio pasaulio kūrimą. Naujam turiniui vaizduoti reikėjo ir kitokios naracijų technikos, todėl romanistai aktualizavo sąmonės srautą bei vidinį monologą. Tai leido atkurti subjektyvų pasaulį žmogaus sąmonėje, vaizduoti menininkams iracionalius, asociatyvius, personažo sąmonėje glūdinčius ar gimstančius vaizdinius. S. Freudo, C. G. Jungo idėjos padėjo romanistams giliau ir analitiškiau vaizduoti tiek patį žmogų, tiek universaliuosius žmogiškosios būties klodus. Svarbia šių reiškinių perteikimo menine priemone tapo sapnas. Žmogaus psichikos struktūros išskyrimas, suvokimas, kad *homo sapiens* nėra savo sąmonės valdovas, lėmė naują laiko, vietos, pasakojimo, aprašymo, įvykio supratimą ir kūrimą. Taigi psichoanalitinės idėjos turėjo įtakos esminiams modernistinio romano poetikos bruožams: iracionalumui, fiktyvumui, reflektyvumui, fragmentiškam naratyvui, subjektyviai naracijai, intertekstualumui, metaliteratūriškumui.

¹ D. Daiches, *The Novel and the Modern World*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 1960, p.10.

Siekiant išvengti metodologinės painiavos, būtina pasakyti, kad vieni kūriniai gali būti įvardijami kaip psichoanalitiniai romanai (H. Hesse's „Demianus“, 1919), kituose matome tik atskiras psichoanalizės idėjas, nesudarančias teksto meninio pamato (M. Prousto „Svano pusėje“, 1913). Dar susiduriame su psichologiniais romanais, kurie gali būti interpretuojami pasitelkiant psichoanalitinę kritiką (V. Mykolaičio-Putino „Altorių šešėly“, 1933). Tačiau bet koku atveju psichoanalizė gali būti traktuojama „[...]“ kaip raktas literatūros paslaptims atrakinti².

Ar lietuvių modernistiniame romane buvo reflektuojamos psichoanalizės idėjos? Ar šis apmąstymas buvo laiku? Koks likimas ištiko romanus, į kurių meninį audinį buvo įpinama psichoanalitinė mintis? Į šiuos klausimus ir bus mėginama atsakyti straipsnyje didelį dėmesį skiriant ir tiems meniniams sprendimams, kurie padėjo sukurti modernistinį kūrinį. Darbo objektas – tarpukario Lietuvos, sovietmečio, egzodo modernistiniai romanai. Šiame straipsnyje medžiaga analizuojama ir interpretuojama daugiausia remiantis istoriniu lyginamuoju metodu. Taip pat pasitelkiamas psichoanalitinis kritikos metodas (S. Freud, C. G. Jungo teoriniai konceptai), struktūralistinė pasakojimo teorija – G. Genette'o naratologija³, kuri pasirenkama naratoriaus statusams nusakyti. Pastaroji tiksliai įvardija pasakotoją, padeda atskirti įvairius pasakojančius personažus, leidžia atskleisti subjektyvaus pasakojimo bei met-literatūrinio lygmens funkcionavimą modernistiniame tekste.

PSICHOANALIZĖS IDĖJOS TARPUKARIO LIETUVOS MODERNISTINIAME ROMANE

Istorinis psichoanalitinių idėjų plitimo laikmetis (XX a. trečiasis dešimtmetis) lėmė ryškiausią psichoanalizės refleksiją tarpukario Lietuvos literatūroje. Žmogaus psichikos vaizdavimas pastebimas jau pirmuosiuose XX a. lietuvių romanuose: K. Puidos „Žemės giesmėje“ (1911), J. Lindės-Dobilo „Blūde“ (1912), A. Vienuolio „Ministeryje“ (1935). Libido bei sublimacijos temas matome Lazdynų Pelėdos (M. Lastauskienės) populiariosios literatūros romane „Šviesuliai ir šešėliai“ (1925), P. Orinitaitės „Paslėptoje žaizdoje“ (1934), kurioje pirmą kartą lietuvių literatūroje nedrą-

² D. Gunn, *Psychoanalysis and fiction: an exploration of literary and psychoanalytic borders*, Cambridge.: Cambridge university press, 1988, p. ix.

³ Darbe laikomasi tokios naratoriaus statusų apibrėžties: 1. *Ekstradiegetinis-heterodiegetinis* naratorius, kuris pirmasis „[...]“ pasakoja istoriją, kurioje jis pats nedalyvauja; tai „visažinis“ pasakotojas, besilaikąs neutralumo. 2. *Ekstradiegetinis-homodiegetinis* naratorius, kuris pirmasis „[...]“ pasakoja savo paties istoriją; naratorius kaip personažas dalyvauja pasakojamojoje istorijoje. 3. *Intradiegetinis-heterodiegetinis* naratorius, kuris antrasis pasakoja istoriją, „[...]“ kurioje jis pats nedalyvauja; šį antrąjį naratorių, kuris kaip personažas dalyvauja pirmajame pasakojime, įveda pirmasis anoniminis pasakotojas. 4. *Intradiegetinis-homodiegetinis* naratorius, kuris antrasis „[...]“ pasakoja savo paties istoriją; šį antrąjį naratorių, kuris taip pat kaip personažas dalyvauja pirmajame pasakojime, įveda pirmasis anoniminis pasakotojas. Tokius naratoriaus statusus išskyrėme ir patikslinome remdamiesi G. Genette'o veikalu „Figūros III“ (Figures III) (1972) vertimu į anglų kalbą: G. Genette, *Narrative Discourse. An essay in method*, translated by Jane E. Lewin, Cornell University Press, Ithaca, New York: Cornell University Press, 1980, p. 248. Taip pat žr.: D. Vaitiekūnas, *Pasakojimas B. Radzevičiaus „Priečaučrio viečkeliuose“*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 47–53, 69–73.

siai svarstoma seksualinio instinkto (ne)patenkinimo problema. Dalinę psichoanalitinės minties realizaciją (kalbos riktus, herojaus vaikystės traumą, sapnus) randame ir I. Šeinaus romane „Siegfried Immerselbe atsijaunina“ (1934).

Vis dėlto pirmasis kūrinys, parašytas remiantis psichoanalizės principais, yra V. Mykoliaičio-Putino nebaigtas romanas „Svetimos kaltės“ (1928). Šį faktą konstatavo ir ankstesni romano tyrinėtojai – J. Lankutis⁴, I. Kostkevičiūtė. Pastarosios teigimu, V. Mykoliaičio-Putino kūrinys yra vienas ankstyvųjų ir ryškiųjų „[...] froidizmo atgarsių XX a. pirmosios pusės lietuvių literatūroje, reiškęs Vakarams atviros to meto kultūrinės minties aspiracijas“⁵. Iš tiesų šiame tekste galima pastebėti S. Freudą idėjas, kurios panaudojamos ir romano siužete, ir veikėjų paveiksluose. Izos meilės istoriją žymi neurotiškumo ženklas, Karaliūno mintis ir veiksmus nuolat veikia sąmonė. Šapatį, susiduriantį su neuroze sergančia Iza, valdo libido. Tuo tarpu Liucijus, kuriam rūpi „[...] kiekvieną žmogų gražinti jam pačiam“, atlieka psichoanalitiko funkcijas⁶. Psichoanalitinis kūrinio matmuo, atveriantis veikėjų gyvenimo istorijas, lemia šio romano fragmento vientisumą ir išbaigtumą. „Svetimomis kaltėmis“ pradedama neužbaigtų psichoanalitinių lietuvių romanų, autorių siekio užmasuoti psichoanalizės idėjas, šių kūrinių laikymo kūrybinėmis nesėkmėmis tradicija.

Sukurti pirmąjį išbaigtą psichoanalitinį romaną išdrįso S. Leskaitis, nors jis „Spūdus“ (1937) ir išspausdino S. Ivošiško slapyvardžiu. Itin menka šio intelektualo ir jo kūrybos recepcija⁷ verčia įdėmiau pažvelgti į šį unikalų lietuvių romanistikos kūrinį. Aprioriškai reikia pastebėti, kad bendrame Vakarų psichoanalitinio romano kontekste dėl pernelyg atvirai pateikiamų S. Freudą teiginių tai būtų vienas silpniausių kūrinių. Jame nerasime to virtuoziško žaidimo psichoanalizės idėjomis, kurį regime I. Svevo romane „Dzeno sąmonė“ (1923), ar to sąmonės sudėtingumo, kurį matome W. Faulknerio kūrinuose, ar to analitinio suskilusios asmenybės atskleidimo, užfiksuoto H. Hesse's „Stepių vilke“ (1927). Taip yra todėl, kad S. Leskaitis romaną kūrė lietuvių skaitytojui, nesusipažinusiam su psichoanalizės teorijomis.

S. Leskaičio romane vaizduojama provincijos miestelio butis, atskleidžiama mokytojo Vailionio gyvenimo drama, svarstomi lytinės aistros, nusikaltimo ir bausmės klausimai. „Spūdų“ meninis pamatas – F. Dostojevskio kūrybos principai (koncentruotas erdvėlaikis, neįprastos siužetinės situacijos, aktyvus naratorius) ir S. Freudą psichoanalizės idėjos, kurios pritaikomos kuriant romano naratyvą, personažus, kompoziciją. Pažvelkime į šiuos literatūrinius sprendimus, padedančius pavaizduoti romane ne tai, „[...] kas matoma, o tai, kad matoma kažkas žmogiška“⁸.

Psichoanalizės seansas kaip romano naratyvo kūrimo priemonė. S. Leskaitis įveda į kūrinį analitinę terapiją ir psichoanalitinio seanso principu pagrindžia antrąjį romano dalį – davatkos Petronytės pasipasakojimą. Šis yra paremtas pagrindiniu psichoanalitinio „gydymo“ metodu, t. y. laisvosiomis asociacijomis. Svirgaudui, klausančiam pa-

⁴ Žr. J. Lankutis, *V. Mykoliaičio-Putino kūryba*, Vilnius: Vaga, 1986, p. 142–143.

⁵ I. Kostkevičiūtė, Komentarai, Vincas Mykolaitis-Putinas, *Raštai*, Vilnius: Vaga, 1993, t. 5, p. 150.

⁶ V. Mykolaitis-Putinas, *Raštai*, Vilnius: Vaga, 1993, t. 5, p. 117.

⁷ R. Nacevičienė, Mėginęs peržengti save. Stasio Leskaičio-Ivošiško gyvenimas ir kūryba, *Darbai ir dienos*, 2004, Nr. 36.

⁸ J. Ortega y Gasset, *Mūsų laikų tema ir kitos esė*, Vilnius: Vaga, 1999, p. 353.

sakojimo, tenka psichoanalitiko, o Petronytei, pasakojančiai savo istoriją, – pacientės funkcijos. Jos pasakojimas Svirgaudui iš dalies atitinka tradicinį psichoanalitinio gydymo seansą, kadangi jame galima rasti natūralaus pasipriešinimo fazę, analitiko klaidą, sapnų aiškinimą bei visapusišką paciento pasitikėjimą psichoanalitiku. Paskutinytis dėmuo sietinas su priešmirtiniu Vailionio laišku, kurį Petronytė atiduoda Svirgaudui. Tiesa, romane pavaizduotas seansas turi vieną specifinę ypatybę: pats psichoanalitikas, kai pacientas tyli, leidžiasi į savas laisvasias asociacijas. Taip S. Leskaitis vienu metu atskleidžia dvi psichoanalizės puses: analitiko asociacijos išsako teorinę, o Petronytės mintys parodo praktinę S. Freudų idėjų pusę.

Romano personažų sistema. Visus romano veikėjus pagal jų atliekamas funkcijas, vertybines orientacijas galima suskirstyti į tris grupes, atitinkančias froidišką trinarę asmenybės psichikos struktūrą.

Id atitinka sąmonę, apima įgimtus ir paveldėtus psichikos bruožus, lytinius ir agresyvius instinktus. Šios pirmosios grupės personažai – Petronytė, Vailionis, Šarkauskaitė – gyvenime vadovaujami malonumo principu.

Ego „[...] siekia realybės principu pakeisti malonumo principą“⁹. Su šia kaita susiduria Vailionis, atsisakantis savo mylimosios, nes ši nemokanti nei rašyti, nei skaityti. Ego ir Id konfliktas antrajai grupei verčia priskirti ir Petronytę, ir kunigą Duonikį, kuris, norėdamas geriau pažinti ir gydyti žmonių sielas, pasirenka kunigystę.

Super-Ego dėka „mes iškart suprantame, kad mūsų moralinis kaltės jausmas yra įtampos tarp Ego ir Super-Ego išraiška“, – sako S. Freudas¹⁰. Į šią grupę patenka Vailionis, išpažįstantis savo kaltes priešmirtiniame laiške, bei kunigas Valaitis, kontroliuojantis miestelio gyventojus ir neleidžiantis pasakyti, jog Kristus prisikėlimo šventė yra „[...] amžinos žmogaus sielos skaistybės ir jos nemirtingumo simbolis“¹¹.

Šis veikėjų skirstymas yra šiek tiek hipotetiškas, nes personažas gali priklausyti ir vienai, ir kitai grupei. Tai logiška, nes tiek Id, tiek ir Super-Ego yra to paties Ego sudėtinės dalys. Jas ir išreiškia romano veikėjai, o visas šis psichikos modelio darinys simboliškai yra sujungiamas Svirgaudo sąmonėje. Rašytojas psichologas reflektuoja visas Ego pakopas: kai vyksta į Spūdų miestelį (Id), kai klausosi Petronytės pasakojimo (Ego), kai aptaria Vailionio laišką (Super-Ego).

Romano kompozicija. Personažų kūrimo principą patvirtina ir romano kompozicija. „Super-Ego, Ego ir Id, štai trys karalystės, sferos, sritys, ant kurių mes išdėstysime psichinį asmenybės aparatą“, – sako S. Freudas¹². S. Leskaitis pagal šias sritis dėlioja savo romaną, suskirstydamas jį į penkias dalis be pavadinimų ir epilogą. Kūrinio kompozicinę schemą tiksliausiai įvardijo A. Vaičiulaitis, pastebėdamas, jog: „Ivošiški namai turi tris dalis, kurios išlaiko intrigą per visus puslapius ir įvairina nuotaiką“¹³. Jis pateikė romano kompozicijos formulę, atitinkančią S. Freudų išskirtą asmenybės psichikos modelį.

Pirmąją kompozicinę „Spūdų“ dalį nurodo Id komponentas, su kuriuo sietinas idiliškas provincijos miestelio vaizdas, šilti nerūpestingos vaikystės prisiminimai, išplaukę iš

⁹ S. Freud, *Aparus malonumo principo*, Vilnius: Vyturys, 1999, p. 148.

¹⁰ З. Фрейд, *Введение в психоанализ. Лекции 16–35*, Санкт-Петербург, 1999, с. 338.

¹¹ S. Ivošiškis [S. Leskaitis – N. B], *Spūdai*, Kaunas: Sakalas, 1937, p. 124.

¹² З. Фрейд, *op.cit.*, с. 351.

¹³ A. Vaičiulaitis, *Knygos ir žmonės*, Vilnius: Vaga, 1992, p. 473.

rašytojo psichologo Svirgaudo pašamonės. Ši praeitis A. Vaičiulaičiui pasirodė priimtiniausia, nes ji „skendi vaikystės atsiminimuose apie gerą miestelį ir brangius žmones“¹⁴.

Antrąją romano dalį, kurioje „vietoj idilės susiduriame su kruvinais darbais ir ne visur normalia psichologija“, apibrėžia Ego veikla¹⁵. Tai – anksčiau analizuotas psichoanalizės seansas, atskleidžiantis miestelyje įvykusią dramą.

Trečiąją kūrinio dalį, kurią žymi Super-Ego, reikia sieti su mokytojo išpažintimi, išsakyta jo pomirtiniame laiške. Jame herojus prisipažįsta pasidavęs instinktams, nors ir priduria, kad tai nebuvo vaikėzo ar gašlūno aistra. Vailionio elgesys paaiškinamas malonumo siekiu ir tuo, kad „Id nepažįstami jokie vertinimai, joks gėris ir blogis, jokia moralė“¹⁶. Tiesa, Vailionis trumpam paklūsta ir realybei, kai atsisako geidžiamos Marytės, išvyksta į Spūdus, veda kitą moterį. Tačiau tai trunka itin trumpai, nes malonumo troškimas jį priverčia parsivežti ir buvusią meilužę. Romano atomazga rodo, kad vis dėlto nugali Super-Ego, kurio griežti reikalavimai ir susiklosčiusios aplinkybės paskatina mokytoją savižudybei.

Vis dėlto modernistinių „Spūdų“ pobūdį nulemia ne tik psichoanalizės idėjos, bet ir istorijos pateikimas iš kelių pasakojimo perspektyvų, koncentruotos laiko ir erdvės kategorijos, modernistinė sintaksė. Romane S. Leskaitis reflektuoja ne tik froidistinę psichoanalizę, bet ir iškelia amžinų žmogiškosios būties, moralės bei atsakomybės klausimus. Šis kūrinys liudija nepavėluotą reagavimą į Vakarų modernistinio romano tendencijas, o tai, žinant lietuvių romano raidą, yra itin reikšmingas faktas.

Apibendrinant šio skyriaus mintis reikia konstatuoti, jog atskiri psichoanalitiniai elementai figūruoja jau realistiniuose K. Puidos, J. Lindės-Dobilo, A. Vienuolio, P. Orintaitės romanuose bei modernistiniame I. Šeiniaus romane „Siegfried Immerselbe atsijaunina“ (1934). Pastarojo kūrinio analizės buvo atsisaikyta, nes jame psichoanalizės idėjos yra tik daliniai romano kūrimo komponentai. Psichoanalitinė proza galima tik subrendusioje literatūroje, todėl logiška, kad V. Mykolaitis-Putinas nebaigė „Svetimų kalčių“ (1928), kurias, atsižvelgdamas į adresatą, sumaniai uždengė metafizinės kaltės problematika. Tuo tarpu atvirai psichoanalitinis S. Leskaičio romanas „Spūdai“ (1937) nebuvo objektyviau įvertintas ne tik tarpukario Lietuvos literatūrologų. Tad ir šiandien pravartu išgirsti D. Sauką, kuris, užsimindamas apie prieškarinio romano revizijos galimybę, sako, jog „šalia melancholiškosios Antano Vaičiulaičio *Valentinos* [...] vertas dėmesio pasirodys analitinės minties, o ir sexappeal'ui įsidrąsinęs Stasio Leskaičio romanas *Spūdai*“¹⁷. Taigi psichoanalizės idėjų refleksijai istoriškai palankų tarpukario laikmetį lietuvių romanistai išnaudojo labai vangiai. To priežastis – lietuviško romano formavimasis, romanistų kompetencijos stoka, kūrėjų polinkis į lyrizmą, bet ne į analitiškumą.

PSICHOANALITINIŲ IDĖJŲ ATŠVAITAI LIETUVIŲ „VIDINIO MONOLOGO“ ROMANE

Sovietinėje lietuvių literatūroje psichoanalizės refleksija buvo nutrūkusi, nors ir buvo sukurtas vadinamasis „vidinio monologo“ romanas, žymintis Lietuvoje kurto mo-

¹⁴ Ibid., p. 473.

¹⁵ Ibid., p. 473.

¹⁶ З. Фрейд, *op. cit.*, c. 354.

¹⁷ D. Sauka, *Jurgis Savickis: XX a. literatūros šifras*, Vilnius: Baltos lankos, 1994, p. 114.

dernistinio romano tąsą. Būtent todėl pravartu pažvelgti į kai kuriuos romanus, pritaikiusius vidinio monologo techniką, kuri apmąstoma A. Krasnovo studijoje „Vidinio monologo proza“ (1983).

Prieš pradėdant romanų analizę, būtina konstatuoti problemišką sąmonės srauto ir vidinio monologo terminų sampratą. Pastarųjų apibrėžties klausimas būtų atskiro straipsnio objektas, todėl šįkart bus apsiribojama trumpomis definicijomis konstatuojant, kad minėtos sąvokos žymi dvi skirtingas pasakojimo technikas, atsiradusias kartu su nauju vaizdavimo objektu (sąmonės ir pasąmonės turiniais).

„Sąmonės srautas“ – pasakojimo technika, kuri leidžia vaizduoti alogiškus, iracionalius žmogaus sąmonės ir pasąmonės turinius. Jos skiriamasis bruožas – laisvosios asociacijos; tai bandymas sąmonę perteikti pasakojimu; tai ikižodinė psichika, išsakoma asociatyvia kalba.

„Vidinis monologas“ – pasakojimo technika, kuri leidžia vaizduoti personažo mintis, jausmus, prisiminimus, emocijas, bet visa tai vyksta sąmonės plotmėje. Jos skiriamasis bruožas – personažo viduje vykstantis dialogas su savimi, todėl vidinis monologas dar vadinamas vidiniu dialogu; tai mėginimas pasakojimą perteikti sąmone; tai žodinė sąmonė, išsakoma vidiniu monologu.

Apibrėžę santykį su diskusiniais terminais, grįžkime prie tarybinio modernistinio romano apmąstymo. Dėl išsamesnio vidinio monologo panaudojimo vaizdo pravartu pažvelgti į tris romanus: Alf. Bieliausko „Kauno romaną“ (1966), M. Sluckio „Adomo obuolį“ (1966), J. Mikelinso „Genys yra margas“ (1976).

Alf. Bieliausko „Kauno romanas“ (1966) yra pavyzdys, kaip dirbtinai į lietuvių romanistiką buvo bandoma perkelti modernistinę poetiką, ypač vidinio monologo techniką. Kūrinyje vaizduojamas pokario komjaunuolio Sigito Sėlio stojimas į komunistų partiją, ir tai lemia esminį šio romano bruožą – autoriaus orientaciją į soc. realizmo metodą ir komunistinių idėjų propagavimą. Alf. Bieliausko personažo vidinio pasaulio kolizijos kyla iš jo komjaunuoliškos veiklos, santykio su partija ir jos ideologiniais vadais. Todėl tik antrajame plane atsiduria Sėlio meilės Gedai istorija, kuri autoriaus supinama su herojaus pastangomis pakilti partinės hierarchijos laipteliais. Šis sprendimas turi įtakos menkam veikėjų psychologizmui, o romaną iš tiesų reikėtų vadinti „[...] sustiprintos psichologinės analizės socialiniu romanu“¹⁸. Vis dėlto kūrinio forma yra novatoriška, nes panaudojama vidinio monologo technika, kurią savo studijose, straipsniuose yra aptarę A. Bučys, A. Krasnovas, V. Areška, V. Kubilius. Pastarasis, laikydamas vidinį monologą psichologine konstrukcija, yra atskleidęs ir jos panaudojimo „Kauno romane“ ypatumus: dirbtinumą, sąmonės maišatį, liudijančią personažo konformizmą, psichologinio autentiškumo stoką, herojaus sąmonės procesą, kuris gauna „[...] iš anksto tikslų maršrutą ir tvirtai išcementuotus krantus“¹⁹. Kitaip sakant, personažas vykdo vieną naratyvinę programą, kuri jam neleidžia atskleisti savo žmogiškųjų savybių. Sėlis siekia, kad „[...] ant senosios išnaudotojiškos santvarkos griuvėsių sužydėtų vien teisybės ir gėrio gėlės...“²⁰. Tai ir užkerta kelią tikslingam vidinio monologo panaudojimui, nes šis netenka savo esmės, kai vaizduojama aplinka ir aplinkybės, o ne personažo sąmonė. Tiesa, aptariama naracija sudaro sąlygas ir sąmoningai išorinio pasaulio refleksijai, bet tas pasaulis turi būti atkuriamas sąmonėje. Vis dėlto modernistinį romano klodą

¹⁸ J. Žėkaitė, *Lietuvių romanas. Žanro raida iki 1940 m.*, Vilnius: Vaga, 1970, p. 290.

¹⁹ V. Kubilius, *Vidinis monologas, Pergalė*, 1968, Nr. 5, p. 136.

kuria ne tik subjektyvios pasakojimo technikos panaudojimas, bet ir erdvėlaikis. Herojus yra Kaune, viešbutyje, o veiksmas trunka pusantros paros, tačiau dirbtinumo išpūdį sukelia Sėlio sąmonėje itin dažnai pri(si)menamas trylikos penkiolikos metų tarpas. Autoriaus pasirinkta modernistinio romano stilistika (kintantis raidžių šriftas, puntuacinių ženklų rašymas vietoje žodžių), froidistinė meilės traktuotė – „[...] meilė yra nei daugiau, nei mažiau, negu paprastas libido“ – jau nelaikytina lietuvių romano naujove, nes šios ypatybės randamos tarpukario Lietuvos prozoje²¹. Taigi „Kauno romanas“ yra meniškai nepavykęs bandymas pritaikyti Vakarų modernistinio romano poetiką lietuviškame kūrinyje.

1966 m. pasirodė ir M. Sluckio romanas „Adomo obuolys“, kuriame taip pat panaudota vidinio monologo technika. Jei „Kauno romane“ herojaus mintys, jausmai, išgyvenimai atskleidžiami ideologijos plotmėje, tai M. Sluckio kūrinys visa tai vaizduojama buities sferoje. Šiuose romanuose mes nematome sielos analizės, gilių vidinių konfliktų, sąmoninių minčių, nors „charakterio vaizdavimas yra pagrindinė sąmonės srauto literatūros problema“²². Minėtuose kūriniuose sąmonės srautas yra fragmentiškas, vidinis monologas neatlieka savo funkcijų, nes herojų dvasinės kolizijos yra dirbtinės, siauros, o patys personažai nėra asmenybės. „Adomo obuolyje“ vaizduojama įprasta Augustino Kamanio gyvenimo diena, atskleidžiami jo santykiai su žmona, bendradarbiais, kaimynais. Kūrinio pradžioje matome kasdienišką buitinę sceną: herojus ryte atsikelia, skutasi. Jo Adomo obuolys yra tarsi simbolis tos sąmonės sumaištis, kurią norėjo pavaizduoti autorius. Giniūno apsilankymas, konfliktas su sargės vyru, važiavimas troleibusu, pokalbiai su instituto direktoriumi, kolege, santykiai su tėvu – įvykiai, su kuriais susiduria Kamanis. Ši kasdienybės rutina išjudina herojaus sąmonę ir sielą, bet nesukelia ypatingo vidinio disonanso. Augustino sąmonė reaguoja tik tada, kai gauna impulsą iš išorės, bet ne iš vidaus. Postūmų refleksijoms suteikia įvairios detalės, aplinka, oras, daiktai, suvoktini kaip emociniai dirgikliai. Išorinės, bet ne vidinės tikrovės akcentavimas neleidžia įtikinamai parodyti suskilusio herojaus vidaus, jo bandymų suklijuoti dvi savo asmenybės puses. Daug didesnę teisę į vidinę sumaištį ir sielos kančią turi Kamanio žmona: nesėkmės darbe (nuskendęs studentas) bei šeimoje (verčiama darytis abortą), rodos, jos itin nepalaužia. Tiksliau sakant, autorius šios veikėjos reakcijų išsamiau neanalizuoja. Vis dėlto išskirtina psichologiškai autentiška Genovaitės sąmonės maišatis maisto pirkimo epizode (p. 219–221). Tai retas sąmonės srauto technikos panaudojimo atvejis, atsirandantis dėl moters psichikoje asociatyviai gimstančių vaizdinių.

Vidinis monologas M. Sluckiui padeda perteikti ne tiek personažo psichiką, kiek sąmonėje atkuriamą socialinę tikrovę. Nepaisant to, kitais formos aspektais rašytojas priima keletą įdomių literatūrinių sprendimų. Visų pirma tai pasakytina apie gramatinių laikų variacijas, naratoriaus statuso kaitą, kuri sustiprina ir pagrindžia subjektyvią vidinio monologo techniką, šriftų keitimą, dialogų atkūrimą sąmonėje, laiko minimalizavimą. M. Sluckis net pralenkia Vakarų kūrėjų patirtį, nes jo romano

²⁰ A. Bieliauskas, *Kauno romanas*, V: Vaga, 1966, p. 46. Ši citata pakeičiama antrame Alf. Bieliausko „Raštų“ tome (1986), kuriame pateiktas tekstas dėl semantinių, sintaksinių pakeitimų laikytinas kitu „Kauno romano“ variantu.

²¹ A. Bieliauskas, op. cit., p. 252.

²² R. Humphrey, *Stream of Consciousness in the Modern Novel*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1985, p. 7.

veiksmas trunka tik pusdienį. Vis dėlto romanistas renkasi ir realistinei poetikai būdingus sprendimus, suteikiančius tekstui aiškumo ir logiškumo. Jis dažnai skliaustuose rašo prisiminimus, plėtoja psichologinę intrigą tarp Genovaitės ir Giniūno, išlaiko chronologišką priežastinį siužetą pagrindinių veiksmų atžvilgiu. Šios savybės rodo, kad romane modernistinė poetika sukuria tik naraciją, bet ne meninį pasaulį. „Adomo obuolys“ – tai psichologinis realistinis romanas, kuriame autorius atskleidžia žmonių reakcijas, kai šie gyvena „[...] vienas šalia kito, bet ne drauge“²³.

J. Mikelinsko romane „Genys yra margas“ (1976) vaizduojama Edmundo Žalgos dvasinė sumaištis, parodomi jo mėginimai atrasti savąjį santykį su žmogaus atsakomybe, morale, pareiga, mirtimi. Meninis pasaulis kuriamas bandant suderinti ir vidinį monologą, ir egzistencializmo idėjas. Šie modernistiniai sprendimai yra tik daliniai, nes kūrinys turi daugiau ar mažiau aiškią fabulą, konkrečią veiksmo vietą, tekste nuolat fiksuojamas laikas, prioritetas suteikiamas ne herojaus sąmonei, o širdies ir vertybių diskursui. Subjektyvųjį sąmonės ir pasąmonės pradą eliminuoja ir ekstradiegetinis-heterodiegetinis naratorius, objektyviai perteikiantis subjektyvias protagonisto patirtis. Romano autorius vaizduoja retus herojaus pasąmonės blyksnius, varijuoja praeities ir dabarties laikais, kuriuos neretai atskiria punktyrine linija. Dažnai minimas pasąmonės terminas, vietomis įgaunantis pažintinį matmenį: „Kai miega sąmonė, budi pasąmonė – jos nenuslopinsi buvusių ir būsimų malonumų viltimi“²⁴. J. Mikelinskas išskiria tekstą šriftu, rašo skirtingo dydžio raidėmis, pateikia vidinius monologus, sapnus, kurie suvoktini kaip nesąmoningi norų atitikmenys. Sapnuose Žalga regi savo vaikus, t. y. jis sapnuoja tikrovę, kuri jį verčia grįžti prie savo praeities. Romano herojaus egzistencinis nerimas, vidinės kolizijos, jo mėginimas užpildyti kažkokį vakuumą, esantį jame ir aplink jį, leidžia plėtoti naratyvą ir kurti patį veikėją. Psichologiniu atžvilgiu personažas yra pavaizduotas gan įtikinamai, meniškai išreikštos jo dvasinės, etinės būsenos, kurias dažniausiai inspiruoja kokia nors detalė, daiktas, įvykis. Tačiau etiškumas susiejamas su žmogaus asmeninės egzistencijos dalykais, nors ir kartojamas teiginys, jog: „G e n y s y r a m a r g a s, o p a s a u l i s d a r m a r g e s n i s“²⁵. Kita vertus, herojaus etinės laikysenos apmąstymas rodo, jog romano meninis branduolys jau nebekuriamas besąlygiškai remiantis soc. realizmo reikalavimais. Taigi „Genys yra margas“ laikytinas ne modernistiniu, bet realistiniu psichologiniu romanu, į kurį įpinamos egzistencialistinės idėjos.

Apibendrinant išsakyta mintis, galima teigti, jog aptartuose romanuose nėra vaizduojamas personažų sąmonės ir pasąmonės pasaulis. Soc. realizmo metodas nulėmė tai, jog „vidinio monologo“ romano centre atsidūrė ne individo psichikos, bet socialinės, ideologinės aplinkos poveikio veikėjui analizė. Tam tikslui Alf. Biečiauskas, J. Mikelinsko, M. Sluckio kūriniuose ir buvo panaudotas vidinis monologas. Jo galia ir paskirtis nebuvo realizuota, nes „Kauno romane“ prioritetas suteiktas ideologijai, „Adomo obuolyje“ dėmesys sukongcentruotas ne į herojaus vidų, bet į išorinį pasaulį, etinės ir asmeninės egzistencijos idėjos svarstomos romane „Genys yra margas“. Vis dėlto ir šitoks vidinis monologas prisidėjo prie subjektyvios naracijos įtvirtinimo lietuvių romane.

²³ M. Sluckis, *Raštai*, Vilnius: Vaga, 1989, t. 3, p. 132.

²⁴ J. Mikelinskas, *Genys yra margas*, Vilnius: Vaga, 1976, p. 106.

²⁵ J. Mikelinskas, op. cit., p. 104.

PSICHOANALIZĖS IDĖJOS EGZODO MODERNISTINIAME ROMANE

Psichoanalitinės idėjos buvo reflektuojamos ir realistiniame, ir modernistiniame egzodo romane. Pirmuoju atveju tikslinga kalbėti apie B. Pūkelevičiūtės, M. Katiliškio kūrinis. B. Pūkelevičiūtės romane „Aštuoni lapai“ (1956) panaudojamas vidinis monologas realistiniam pasakojimui suteikia autentiškumo atspalvį. M. Katiliškio romane „Miškais ateina ruduo“ (1957) praplečiamas realistinio kūrinio vaizdavimo objektas. Autorius greta medkirčių gyvenimo buities vaizduoja instinktyvią personažų aistrą. Šiuo aspektu kūrinys susisieja su D. H. Lawrence'o modernistiniu romanu „Sūnūs ir meilužiai“ (1913). Abiejuose romanuose prigimtinė herojų aistra yra labiau konstatuojama parodant veikėjų dvasinę sumaištį, bet neatveriant jų fiziologinių pojūčių. Antruoju atveju tikslinga pažvelgti į A. Landsbergio romaną „Kelionė“ (1954), kuriame yra keletas konkrečių meninio pasaulio kūrimo priemonių, sietinų su psichoanalitiniu diskursu. Pirma, autorius tiksliai ir pagrįstai panaudoja „sąmonės srauto“ techniką. (Tai pažymėjo jau J. Kaupas, sakydamas, kad „ypatingo dėmesio užsitarnauja autoriaus sugebėjimas naudotis laisvomis asociacijomis, išjungus logiką ir konkrečią realybę, nelyg sapne“²⁶.) Antra, romane regime psichoanalitinį C. G. Jungo išskirtos animos, t. y. moteriškumo vaizdinio, išylančio vyro psichikoje, projektavimą į meno kūrinius. Šis modernistinis diskursas yra išplėtotas O. Wilde'o, M. Prousto, O. Milašiaus, M. Butoro romanuose. Ir A. Landsbergio personažas Weissas myli ne konkrečią moterį, o meno kūrinių, kuri jam primena gyva būtybė. Jis pats prisipažįsta, kad jo žmona „[...] buvo Riemenschneiderio Jieva, virtusi gyva“²⁷. Kai ši aureolė nukrinta, veikėjas pamato, kad tai paprasčiausia moteris, kurios jis pradeda neapkęsti. Šios aplinkybės sudaro sąlygas Juliui lankytis esesininko namuose bei mylėtis su jo žmona. Trečia, Weisso noras valdyti žymi trauminę patirtį, nes, negavęs teisės dėstyti meno istorijos aukštesniosiose mokyklose, jis dabar realizuoja save vadovaudamas belaisvių darbui.

Modernistinio psichoanalitinio egzodo romano kontekste visų pirma reikėtų kalbėti ne apie A. Landsbergio „Kelionę“, bet apie nebaigtą V. Janavičiaus romano fragmentą „Vaikystė“ (1952), kuris Jono Staniškio slapyvardžiu buvo išspausdintas „Literatūros lankuose“ (1952, Nr. 1; 1953, Nr. 1). Autorius kūrinyje originaliai suderina M. Prousto kūrybinį metodą, t. y. praeities atkūrimą personažo sąmonėje aktualizuojant valingą ir nevalingą atmintį, ir psichoanalitinę vaikystės traumos idėją. Romano fragmente mes nerandame tiesioginių psichoanalizės konceptų perkėlimo, bet matome vaikystės refleksiją jau suaugusio vyro sąmonėje. Herojus nori išsivaduoti iš jį slegiančios praeities, todėl stengiasi atkurti savo išgyvenimus, kurie inspiruoja ir rašymo proceso fiksavimą. Protagonistas prisimena ir apmąsto ne tik gimtus namus, senelius, sudėtingus tėvų santykius, bet ir vieną įvykį, kai kartą jis „neišaiškinamu būdu“ iškritęs iš lopšio. Laikas, praleistas gulint ant grindų, yra jo vaikystės trauma. Todėl herojus ir sako: „[...] Aš galiu visą savo vaikystę ir daug jaunatvės metų sudėti į šitas kelias minutes ant rudų grindų ir tomis minutėmis beveik viską, kuo aš tada gyvenau, išreikšti“²⁸. Šis įvykis pakursto ir kitus atsiminimus: gyvenamąjį kambarį, vaikiškus žaidimus, džiaugsmingus atradimus palėpėje,

²⁶ J. Kaupas, *Kelionė* į gyvenimą, *Literatūros lankai*, 1955, Nr. 5, p. 31. Sąmonės srauto technika tikslingai panaudojama ir A. Škėmos „Baltoje drobulėje“ (1958).

²⁷ A. Landsbergis, *Kelionė*, Chicago, 1954, p. 185.

prabėgusios vasaros akimirkas ir išsikraustymą iš senosios sodybos. Visa tai apibendrina vienas prisimenančiojo sakiny: „Vaikystėje jaučiausi, lyg gyvenčiau netikrą gyvenimą, nepaprastai svetimą ir nesuprantamą“²⁹. Kaip matome, skaudi vaikystė yra medžiaga, leidusi rašytojui išplėtoti vidinę dramą ir kurti patį romano tekstą. Deja, V. Janavičius nebetęsė šio sumanymo, kuris būtų praturtinęs lietuvių modernistinį romaną.

Tai padarė J. Jankus romane „Anapus rytojaus“ (1978), kuriame itin savitai apmąstomi iredalūs pasąmonės fenomenai. Dviprasmiška šio kūrinio kritinė refleksija, svyruojanti nuo mistikos (Vytautas A. Jonynas, G. Viliūnas) link transcendencijos (D. Striogaitė, J. Aputis), kaip tik rodo jo polisemantiškumą.

Romano objektas – sapno, tikrovės, vizijos, baimės, pasąmonės reiškiniai. Jiems atskleisti ir aptarti tikslingai sukuriamas ekstradiegetinis-homodiegetinis naratorius, pasakojantis būtuojų laiku. Šio laiko vartojimas, kaip ir subjektyvaus pasakotojo sukūrimas, grindžiamas tuo, jog romane pasakojama tai, kas buvo užrašyta herojaus. Siekis parodyti glaudų siurrealistinį ryšį tarp pasąmonės ir tikrovės paskatina Petrą Mikšą išdėstyti savo istoriją popieriuje. Pasąmonėje užfiksuotus turinius (pažintį su Klaudija, Leibos riestainius, susitikimą su žmona, Rabesono nusikaltimą) lemia herojaus vidiniai išgyvenimai, jo asmeninė patirtis. J. Jankus sukuria ribinę situaciją, kai romano protagonistas, netekęs sąmonės pūgos metu, yra išgelbėjamas jaunos negrės Klaudijos. Mikša pradeda regėti iracionalius vaizdinius, su kuriais galiausiai jis pradeda kovoti. Tai leidžia pasakotojui rutulioti esminį siurrealistinį naratyvą, erdvėlaikį, akcentuoti sapno reikšmę, reflektuoti filosofines idėjas. Tiesa, J. Jankus išlaiko siužeto, intrigos kūrimo realistinę tradiciją, kuri supinama su siurrealistine poetika. Nebelieka chronologinės laiko ir vietos sekos, o haliucionuojantis herojus sako galintis nueiti „ne tik į rytoj, bet ir toli anapus rytojaus“³⁰. Romane Petro sapnai, vizijos (Klaudijos nužudymo istorija) tampa realybe. Taip autorius apmąsto J. Lacano iškeltą ribos tarp sapno ir tikrovės klausimą, į kurį jis neduoda galutinio atsakymo.

Kita vertus, J. Jankaus teigimu, pasąmonės turinys slegia žmogų, verčia jį ieškoti tiesos ir tikrovės, todėl jo veikėjas savo regėjimus išsako ir žmonai, ir bendradarbiui, ir klebonui. Pastarasis, pripažindamas pasąmonės reikšmę, sako, jog „žmogus toks didelis nežinomybių kompleksas, kad mes čia turbūt niekada savo galvom jo nesuimsim“³¹. Iracionalūs vaizdiniai grindžiami ne tik sudėtinga psichika, bet ir absurdiškos egzistencijos jausena. Jos simboliu kūrinyje tampa presas, kuris Mikšai asocijuojasi su baimė, mirtimi ir tuštuma. Taip nuo pasąmonės turinių problemos palaipsniui pereinama prie egzistencinių klausimų. Šie savo ruožtu nulemia romane figūruojančius kultūrinius, religinius, politinius kontekstus, kurie vėlgi reflektuojami ribos tarp vizijos ir realybės plotmėje. Taigi siurrealistinės poetikos ir egzistencialistinių idėjų samplaikos dėka J. Jankus savitai pratęsia lietuvių modernistinio romano tradiciją.

Egzodo modernistiniame romane psichoanalizės idėjos buvo tapusios vienu meninio pasaulio kūrimo būdų. A. Landsbergio „Kelionė“ (1954) žymi tikslingai panaudo-

²⁸ V. Janavičius, *Raštai: romanai, pjesės, laiškai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004, p. 40–41.

²⁹ V. Janavičius, op. cit., p. 49.

³⁰ J. Jankus, *Paklydę paukščiai. Anapus rytojaus: romanai*, Vilnius: Vaga, 1998, p. 323.

³¹ J. Jankus, op. cit., p. 491.

jamo sąmonės srauto pradžių lietuvių romanistikoje. Tiesa, V. Janavičiaus romanas paankstintų šį laikotarpį, jei jis būtų užbaigtas. Nepaisant to, „Vaikystė“ liudija, kaip galima psichoanalizės idėjas paversti meniniu tekstu jų neafišuojuant. Tuo tarpu XX a. 8-ajame dešimtmetyje parašytas J. Jankaus „Anapus rytojaus“ byloja, kad racionaliai neapčiuopiamas tikrovės ir sąmonės ryšys gali būti romano vaizdavimo objektu.

ĮCVADOS

Nors XX a. lietuvių romanas beveik visada buvo anapus intelektualinių ir kūrybinių atradimų, bet didesnių ar mažesnių psichoanalitinių žymių randame ir romanistikoje. Svarbu tai, kad jos pastebimos ir tarpukario, ir sovietmečio, ir egzodo modernistiniuose romanuose. Nors tarpukario Lietuvoje būta galimybių ir sąlygų psichoanalizės refleksijai, bet rezultatai romano srityje menki: V. Mykolaitis-Putinas nebaigė savo romano, o S. Leskaitis psichoanalitines idėjas panaudojo pernelyg tiesmukai. Tokią situaciją galima paaiškinti lietuvių romano rutuliojimusi (vėlyvu psichologinio romano atsiradimu), skaitytojų išprusimo lygiu, kūrėjų dėmesio sutelkimu ties socialinėmis, tautinėmis vertybėmis ir aktualijomis.

Tarybiniame modernistiniame romane gana vienpusiškai buvo pritaikyta vidinio monologo technika. Šią patirtį tiksliai apibūdina A. Krasnovas, teigiantis, kad „[...] potencialios asmenybės ir sąmonės lietuvių tarybiniame vidinio monologo romane analizė rodo, jog jame pavaizduotas tik viršutinis asmenybės sluoksnis“³². Tai ir paaiškina, kodėl „vidinio monologo romane“ nefunkcionuoja vidinis monologas, o sąmonės srautas yra retas svečias. Romanistai dažniausiai apsiriboja logišku socialinės tikrovės perteikimu, o ne sąmonės ar asociatyvios sąmoninės psichikos refleksija. Šio laikotarpio romane nėra ryšio tarp pasakojimo objekto (ideologiškai ir visuomeniškai angažuoto asmens) ir pasakojimo technikos (vidinio monologo). Priežastis – soc. realizmo metodas, vertęs vaizduoti ne asmenybę, bet aktyvų socializmo kūrėją. Šios aplinkybės leidžia teigti, kad sovietinis modernistinis romanas yra psichologinis realistinis romanas, kuriame panaudojama vidinio monologo technika.

Psichoanalizės idėjos pastebimos ir realistiniuose, ir modernistiniuose egzodo romanuose. Jos realistiniams kūriniams suteikia subjektyvumo tiek tematikos, tiek charakterių, tiek naracijos lygmenyse – tai liudija B. Pūkelevičiūtės, M. Katiliškio romanai. Modernistiniuose A. Landsbergio, V. Janavičiaus, J. Jankaus kūriniuose tikslingai panaudojama ir vidinio monologo, ir sąmonės srauto technika. Šių autorių romanuose pasiekiamą abipusę koreliaciją tarp vaizdavimo objekto (asmenybės, jo psichikos) ir pasakojimo technikos (sąmonės srauto ar vidinio monologo).

Psichoanalitinių atradimų panaudojimas romano architektonikoje yra svarbus modernistinio romano bruožas. Jis įtvirtino subjektyvųjį kūrinio pobūdį, suteikdamas naujas galimybes kurti romano naratyvą, personažą, naraciją, kompoziciją. Lietuvių romanistai dėl objektyvių priežasčių (romano brandos proceso, politinės situacijos, cenzūros) išnaudojo tik dalį tos psichoanalitinės minties potencijos, kuri prisidėjo prie modernistinio romano suklestėjimo pirmojoje XX a. pusėje.

Gauta 2005 05 06

³² A. Krasnovas, *Vidinio monologo proza*, Vilnius: Vaga, 1983, p. 163.

Nerijus Brazauskas

IDEAS OF PSYCHOANALYSIS IN LITHUANIAN MODERNISTIC NOVEL

S u m m a r y

The main aim of the article is to discuss the reflection of ideas of psychoanalysis in Lithuanian modernistic novel. The method of the work is historic-comparative; psychoanalytic literature criticism and G. Genette's narratology are used. Modernistic novels of interwar Lithuania, soviet times, exodus are analyzed.

In the context of modernistic novel of interwar Lithuania only two works may be distinguished: 1) the unfinished novel "Svetimos kaltės" (1928) by V. Mykolaitis-Putinas, which may be called the first attempt to create a psychoanalytical novel; 2) S. Leksaitis' novel "Spūdai", which can be justly given the term of psychoanalytical novel.

The method of social realism determined appearance not of the psyche of an individual, but of analysis of the effect of the social and ideological environment on the character in the centre of the so-called "inner monologue". The inner monologue technique was used for this purpose in the works of Alf. Bieliauskas, J. Mikelinskas and M. Sluckis.

Psychoanalytical ideas ("stream of consciousness" technique, complexes, archetypes) gained the most adequate expression in the works of exodus novelists. Novels of A. Landsbergis, A. Škėma, V. Janavičius, J. Jankus testify to it.

Reflection of psychoanalytical ideas in Lithuanian modernistic novel was not timely. It stopped in soviet Lithuania, and its belated revival is related not so much with the exodus novel as with the last decades of the 20th century.